Systematyka wiejskiej przestrzeni społeczno-gospodarczej – w poszukiwaniu miejsca

Termin: 2019-01-01 - 2022-12-31

Kierownik: Jerzy Bański

Wykonawcy: Jerzy Bański, Maria Bednarek-Szczepańska, Michał Konopski, Marcin Mazur, Damian Mazurek

Instytucja zamawiająca: Polska Akademia Nauk

Systematyka, rozumiana zarówno jako metoda, jak i jako wynik jej zastosowania, jest jednym z kluczowych zagadnień badawczych w geografii społecznej. Różnorodne opracowania syntetyzujące wiedzę na temat polskiej przestrzeni wiejskiej stają się coraz bardziej popularne. Ich wspólną cechą jest fakt, iż wszystkie one mają na celu uporządkowanie tej przestrzeni.

Systematyka przestrzeni geograficznej może odbywać się w dwóch wymiarach: poziomym i pionowym. W wymiarze pionowym polega ona na identyfikacji zestawu charakterystycznych konfiguracji różnorodnych szczegółowych cech obserwowanych w określonym zbiorze jednostek przestrzennych. Zestawy cech (tzw. klasy lub typy obszaru) mogą być założone z góry ze względu na cel badania lub rozpoznane w wyniku jak najlepszego dopasowania do danych empirycznych. Wśród metod stosowanych służącym osiągnięciu takich celów najczęściej wymienia się klasyfikacje i typologie.

Systematyka przestrzeni geograficznej w wymiarze poziomym polega z kolei na delimitacji obszarów wykazujących określone cechy, najczęściej względną homogeniczność pod określonym względem w stosunku do obszarów sąsiednich lub charakterystyczne układy przestrzenne, jak np. wyraźny układ rdzeń-peryferie, domknięty układ powiązań funkcjonalno-przestrzennych, układ nawiązujący do przestrzennej struktury funkcji administracyjnej, czy układ wyraźnie ograniczony przestrzennie przez określone bariery naturalne. Wyniki są przy tym często w znacznym stopniu zdeterminowane agregacją dostępnych danych. Grupa metod używanych w celu systematyki przestrzeni w wymiarze poziomym najczęściej nazywana jest wspólną nazwą metod regionalizacji. Niekiedy spotyka się również kompleksowa systematyka przestrzeni geograficznej, prowadzona w obydwu wymienionych wymiarach jednocześnie. Tworzą one wówczas jedną metodę, gdyż wielkość i sposób delimitacji jednostek przestrzennych determinuje wyniki w wymiarze pionowym.

Systematyka przestrzeni wiejskiej służy syntezie szczegółowej informacji na jej temat. Zazwyczaj, wraz z generalizacją treści, dokonywana jest w tym przypadku także redukcja skali pomiarowej. Od często stosowanego w przypadku opracowań analitycznych ujęcia ilościowego w postaci konkretnych wartości różnych wskaźników statystycznych przechodzi się do skali porządkowej (np. terminy: „przeciętny", „wysoki", „bardzo wysoki") lub nawet nominalnej (np. terminy: „rolniczy", „rynkowy", „tradycyjny", „młody"). Takie dalece idące uproszczenie treści opisującej dany wycinek przestrzeni tylko pozornie skutkuje zubożeniem informacji o nim. W rzeczywistości jego dużą zaletą jest fakt, iż pozwala ono przede wszystkim uporządkować informację o jednostkach terytorialnych pod względem aspektów wynikających z celu danego opracowania i wydobyć generalne, najważniejsze prawidłowości w zróżnicowaniu badanego wycinka przestrzeni geograficznej.

W związku z powyższym metody systematyzujące przestrzeń mają niewątpliwy walor aplikacyjny, gdyż służą prowadzeniu racjonalnej polityki regionalnej (Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania… 2011). Wybór optymalnej drogi rozwoju regionu, jego specjalizacji i wydobycia korzyści wynikających z potencjału endogenicznego ma wynikać z rozpoznania mocnych i słabych stron, jego specyfiki. Jest to zagadnienie szczególnie istotne w czasie różnicowania polityki wobec regionów i ich poszczególnych części, polegającym na wspieraniu konkretnych czynników rozwoju społeczno-ekonomicznego, adresowaniu interwencji pod kątem konkretnych potrzeb jednostek terytorialnych. Od typu obszaru wiejskiego zależeć ma np. redystrybucja środków finansowych na konkretne działania.

Na podstawie przeglądu licznych przeprowadzanych w ostatnich latach klasyfikacji obszarów wiejskich można stwierdzić, iż różnorodność podejść i wariantów tego zadania systematycznego jest duża. Dotychczas nie ma również zgodności już na etapie samej terminologii. W związku z powyższym, istotną część projektu statutowego będą stanowiły zagadnienia teoretyczne.

We współczesnych badaniach geograficzno-miejskich uwaga koncentruje się już bardziej na układach i miejscach, w których zachodzą działania i relacje międzyludzkie, a więc na ich rozpatrywaniu w pewnym kontekście zjawisk im towarzyszących, aniżeli na badaniu całych struktur i systemów społecznych (Thrift 1983). Pojęcie „miejsca" jest rozumiane szeroko, ale uwaga kierowana jest przede wszystkim na skalę lokalną, co wiąże się z analizą jednostek osadniczych (miast, wsi) lub grup jednostek osadniczych powiązanych relacjami w ramach współpracy terytorialnej. Ten sposób postrzegania zróżnicowania przestrzeni ekonomicznej i społecznej prowadzi do określania specyfiki „miejsca" poprzez wskazanie uwarunkowań dla wystąpienia określonych aktywności społeczno-gospodarczych, w tym również przyciąganie inwestycji, a wraz z nimi napływ określonych zasobów (Romer 1990; Rauch 1993). Uwagę zwraca się zatem na podatność „miejsca" na wystąpienie określonej innowacji technologicznej czy społecznej, co często jest identyfikowane z podziałami regionów na centralne (metropolitalne) i peryferyjne. Koncepcje odnoszące się do specyfiki „miejsca" akcentują problem poszukiwania takich działań, które można uznać za ich specjalizację. Sprowadza się to do operacjonalizacji pojęcia inteligentnej specjalizacji i opracowania aparatu metodycznego do identyfikacji takich działalności, na których ma się oprzeć strategia dalszego rozwoju (inteligentnego).